

ФОРМУВАННЯ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ЗЕРНОПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ

І.І. Червен, доктор економічних наук, професор

К.М. Доні, магістр

А.О. Матолич, магістр

Миколаївський державний аграрний університет

У статті розглянуто поняття експортного потенціалу як вагомого чинника впливу на економічне зростання, інтеграцію країни у світове господарство. Обґрунтовано концепцію взаємозв'язку експортного потенціалу підприємств зернопродуктового підкомплексу країни з конкурентоспроможністю з урахуванням дії комплексу чинників.

Ключові слова: *зернопродуктовий підкомплекс, експортний потенціал, експорт, фактори формування експортного потенціалу, складові експортного потенціалу.*

Постановка проблеми. Формування, розвиток та нарощування експортного потенціалу є особливо актуальною для країни з перехідною економікою, де недостатньо розвинені правові та економічні механізми його формування, недостатньо використовуються методи державної підтримки експорту, розробки, реалізації та оцінювання ефективності програм розвитку експортної діяльності.

Нині Україна тісно взаємодіє із багатьма країнами світу: розвивається зовнішня торгівля, збільшується кількість спільних підприємств, залучаються інвестиційні ресурси. Проте розвиток ринкових відносин потребує активізації зовнішньоекономічної діяльності. Це покращить також кількісні та якісні показники власного виробництва, сприятиме створенню сприятливих умов для стабілізації економіки, збільшення валового внутрішнього продукту та валового національного продукту, покращення рівня життя населення. Тому найбільш важливим є вивчення експортного потенціалу аграрних підприємств, від рівня якого значною мірою залежить успіх їх зовнішньоекономічної діяльності.

Метою статті є дослідження теоретичних аспектів формування експортного потенціалу аграрних підприємств зерно-

продуктового підкомплексу, його особливостей й перспектив розвитку в умовах сучасної економічної ситуації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми, присвячені визначенню суті та особливостей формування експортного потенціалу економіки, розглядаються у працях багатьох науковців, серед яких Л.А. Антонечко, О.А. Богуцький, П.Т. Саблук, І.А. Тернова, В.В. Третяк, Б.П. Дмитрук. Але незважаючи на велику кількість досліджень і численних публікацій, формування і реалізація експортного потенціалу в аграрному секторі на сьогодні вимагають більш глибокого дослідження.

Виклад основного матеріалу. Реалізація експортного потенціалу України та використання переваг від світової торгівлі потребують формування ефективного механізму розвитку зовнішньоекономічної діяльності, аналізу експортних можливостей країни та проблем їх реалізації насамперед з точки зору оцінки потенціалу, стану зовнішньоекономічних зв'язків, аграрної та торговельної політики. Тому, на нашу думку, є підстави розглядати експортний потенціал у рамках економічного потенціалу як його складову, в якій відображаються можливості економічної системи інтегруватися у світовий економічний простір. З цієї точки зору економічний потенціал охоплює найбільш агреговані складові (рис. 1).

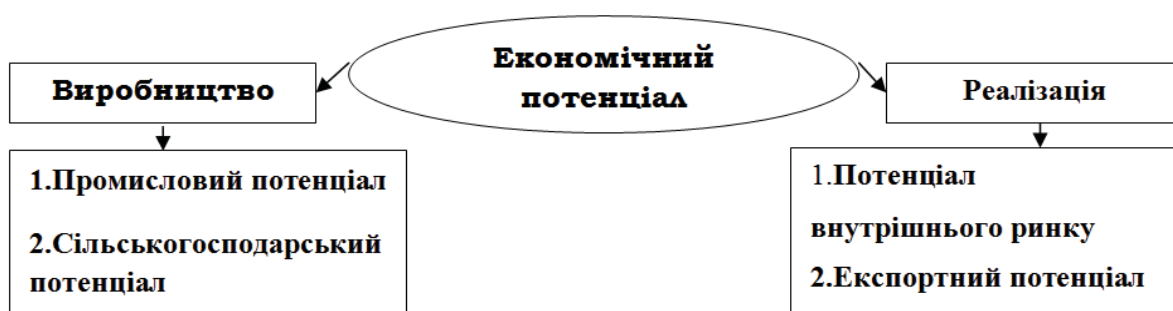

Рис. 1. Структура економічного потенціалу (вищий рівень агрегованості)

Проблеми реалізації експортного потенціалу виникали на різних етапах економічного розвитку багатьох країн світу. Особливої актуальності вони набули в країнах з трансформаційною економікою, де реалізація власної зовнішньоекономічної політики стала найважливішою умовою економічного і полі-

тичного самовизначення держави та входження її у світову господарську систему на правах рівноправного партнерства. Нині активним мотиваційним фактором розвитку експортного потенціалу стали процеси посилення глобалізації, що охопили майже всі країни світу. Для України вагомість розвитку експортного потенціалу, окрім зазначеного, пов'язана з особливостями перехідного періоду, коли в умовах тривалого економічного спаду і скорочення попиту на внутрішньому ринку експорт відігравав роль стримуючого фактора, запобігаючи кризовому розвитку подій [1].

Значну увагу вчені-економісти присвятили визначенню поняття «потенціал» (від лат. «potential» – сила, міцність) – це економічний суб'єкт ресурсу, його оптимальна структура, вміння раціонально використовувати досягнення поставленої мети. Інші вчені трактують поняття «потенціал» як сукупність наявних засобів та можливостей для діяльності приховані здібності та насага для будь-якої діяльності, яка може проявлятися у визначених сферах. Виходячи з цього, можна відмітити, що в широкому розумінні «потенціал» означає: можливість, приховані здібності, запаси, ресурси, кошти, які можуть бути використані для досягнення поставленої мети. Переважна більшість авторів дотримується думки, що експортний потенціал включає в себе лише наявний ресурс, що вже реалізується, відкидаючи твердження інших про те, що до його структури входить і здатність створити відповідні ресурси та з успіхом їх використати в перспективі. Поняття «експортний потенціал» доцільно розглядати на рівні підприємства, галузі й економіки в цілому. Вчені-економісти дуже багато робіт присвятили проблемі формування експортного потенціалу на окремих його рівнях (мікро-, мезо-, макро-), вони по-різному визначають місце експортного потенціалу в структурі економіки.

Експортний потенціал країни слід визначити як складну систему її виробничого, трудового, організаційно-технічного, фінансового, науково-інноваційного, агроресурсного, природно-ресурсного та біопотенціалу, складові якої можуть бути використані для розвитку її зовнішньоекономіч-

ної діяльності. Елементи експортного потенціалу наведено на рис. 2.

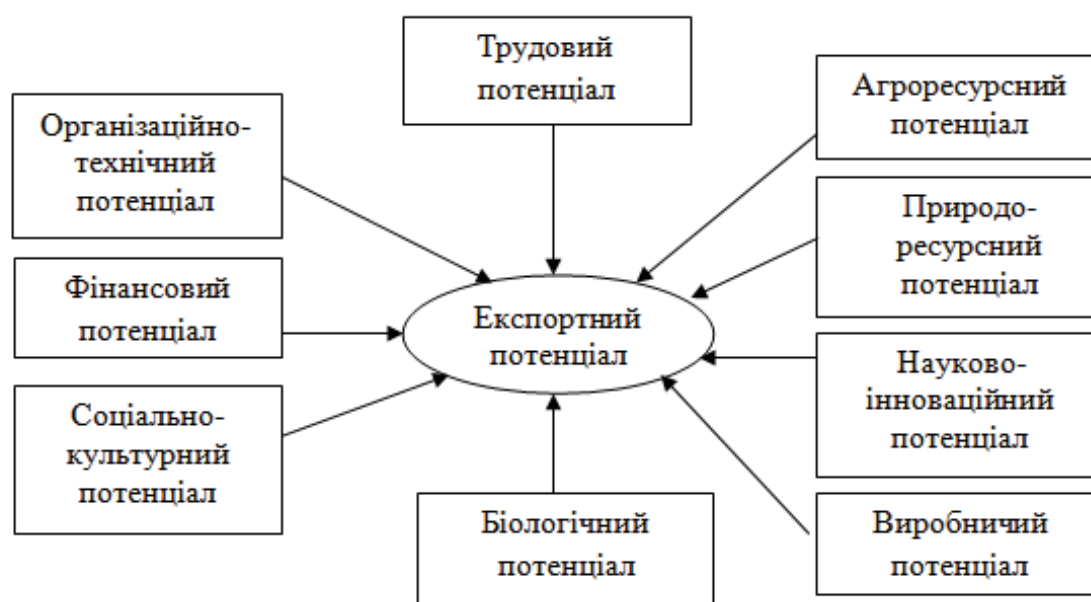

Рис.2. Складові елементи експортного потенціалу

Особливого значення експортний потенціал в сучасних умовах набуває на рівні регіону. Експортний потенціал регіону визначається якісними та кількісними показниками. При виході регіону і країни в цілому на світовий ринок впливає дві групи факторів, а саме: зовнішні та внутрішні.

Зовнішні фактори знаходяться поза регіональною системою господарства і відображають світові тенденції розвитку міжнародного ринку. До них належать особливості розвитку світової економіки, глобальна конкуренція, місце країни у світовій торгівлі, рівень економічного розвитку країни та запровадження досягнень науково – технічного прогресу. Існує залежність: чим більше економіка країни є відкритою, тим визначальну роль будуть відгравати зовнішні фактори. Внутрішні фактори визначаються особливостями регіону, до яких можна віднести рівень економічного розвитку регіону, ємність внутрішнього ринку, забезпеченість ресурсами, розвиток інфраструктури, маркетингу, економіко-географічні та соціальні фактори [2].

Значну роль у формуванні експортного потенціалу в країні відіграють підприємства, що реалізують зерно і продовольчі продукти із зерна (табл.).

Таблиця

Місце зерна і харчових продуктів із нього в експорті сільськогосподарської та продовольчої продукції України

Продукти	2005 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.
Усього експортовано, тис. дол.	4304840	6287009	10837592	9514866	9935979
З них: рослинного походження	1694787	1726505	5577382	5034893	3976213
у т. ч.: - зерно	1383083	763729	3703796	3556197	2467061
Готові харчові продукти	1290788	2095337	2518162	2087982	2571064
у т. ч. із зерна	97736	166736	245829	204893	254290
У відсотках до загального підсумку всіх видів продукції: а) зерно	32,1	12,2	34,2	37,4	24,9
б) продукція борошномельно-круп'яної промисловості	0,7	1,2	1,7	0,9	0,8
в) харчові продукти із зерна	2,3	2,6	2,3	2,2	2,6
Зерно у відсотках від загального підсумку по продуктах рослинництва	81,6	44,2	66,4	70,6	62,0
Харчові продукти із зерна у відсотках від загального підсумку по готовим харчовим продуктах	7,5	8,0	9,8	9,8	9,9

Як видно із наведеної таблиці, питома вага експорту зерна на продовольчих продуктів із зерна від загального підсумку складає за останні три роки від 28,3% у 2010 році до 45,0% у 2009 році. Зерно від загального підсумку експорту продуктів рослинництва займає за вказані роки 62,0–70,6%. Достатньо велику частку займають харчові продукти із зерна в експорті харчової продукції (9,8–9,9%). У подальшому, з виконанням стратегічних планів, роль зернопродуктового підкомплексу у формуванні експортного потенціалу країни зросте.

Станом на 27 вересня 2012 року в Україні намолочено 39 млн т зерна. Експортний потенціал зернових культур в цьому році складе 24-25 млн т. У цілому отримано в заліковій вазі: 22 млн т пшениці (на 3,2 млн т більше, ніж у попередньому році); ячменю зібрано 9 млн т (на 0,5 млн т більше, ніж у попередньому році); жита – 567 тис. т (на 102 тис. т більше, ніж у попередньому році).

Україна експортувала у вересні 1,635 млн т зерна у порівнянні з 1,237 млн т у серпні. Переважно відвантажувалися пшениця і ячмінь. Всього з початку сезону через Україну було відвантажено 1545 тис. т пшениці, 1452 тис. т ячменю. За оцінками УкрАгроКонсалт, експорт ячменю в цілому за сезон не перевищить 3,2 млн т.

Мінагропрод і зерноторгові компанії, що працюють на внутрішньому ринку, досягли домовленості про те, що в поточному маркетинговому році з країни буде вивезено не більше 4 млн тонн пшениці, 3 млн тонн ячменю і 12,4 млн тонн кукурудзи.

За офіційними статистичними даними, урожай зерна в Україні у 2011 році був рекордним і склав – 56,7 млн тонн при внутрішньому споживанні 26700 тис. тонн. У минулому маркетинговому році було експортовано майже 22 млн тонн зерна. Міністерство аграрної політики і продовольства прогнозує в 2012/2013 МР експорт зерна з України на рівні 20-21 млн тонн.

Міжнародна рада по зерну (IGC) підвищила прогноз виробництва пшениці в Україні в 2012 р. на 0,5 млн т до 13,5 млн. т. Це менше врожаю 2011 р. на 39,5%. Очікується, що споживання пшениці в Україні зменшиться в 2012/13 МР на 8,6% до 12,7 млн т.

Міжнародна рада по зерну знизилася прогноз виробництва пшениці в світі у 2012/13 МР на 5 млн т до 657 млн т, що на 6% менше врожаю в попередньому маркетинговому році. Очікується, що споживання скоротиться на 2% - до 679 млн т, що пов'язано із зростанням цін [3].

Проте, не зважаючи на світові події, які відбуваються на сьогоднішній день в сільськогосподарській галузі, як під-

твердив Віце-прем'єр-міністр з АПК Віктор Слаута, Україна збереже свій експортний потенціал на світовому ринку зернових. Це він заявив після урочистої церемонії з приводу початку будівництва першої черги комплексу по прийняттю та зберіганню зерна філії «Золотоніське ТОВ СП» Нібулон».

На позабіржовому ринку продовольчої пшениці у вересні 2012 року відзначалося збільшення кількості пропозицій зерна. Оператори ринку інформували, що в продаж почали надходити також великотоннажні партії пшениці. Разом з тим, зміни цінових тенденцій не відбулося. Аграрії, як і раніше, наполягали на високих цінах, у той час як переробники чекали їх зниження.

У вересні 2012 року пропозиція на пшеницю класу А на франко-елеваторі становила 2000 грн за 1 тону для пшениці 1 класу, 1950 грн – на пшеницю 2 класу, 1800 грн – на пшеницю 3 класу. Попит переробників на франко-елеваторі був зафіксований на рівні 1830 грн на пшеницю 1 та 2 класу, 1715 грн переробка та 1605 грн експорт на пшеницю 3 класу. Закупівельні ціни в Центральному регіоні на пшеницю 2 класу становили 1850-2000 грн, 3 класу – 1700-1850 грн. У західному регіоні 1850-1930 грн – пшениця 2 класу та 1750-1830 грн - пшениця 3 класу; Східному регіоні 1850-1950 грн – пшениця 2 класу та 1750-1850 грн пшениця 3 класу; Південному регіоні 1850-1950 грн – пшениця 2 класу та 1750-1900 грн – пшениця 3 класу [4].

Згідно з попередніми домовленостями щодо формування зони вільної торгівлі з Європейським Союзом, Україна може безмитно експортувати 1,6 млн тонн зернових першого року та до 2 млн тонн через п'ять років. Одночасно зростуть квоти на пшеницю – від 950 тис. тонн до 1 млн тонн, кукурудзу – від 250 до 350 тис. тонн, ячмінь – від 400 до 650 тис. тонн.

Висновки. Отже, з наведених визначень експортного потенціалу можна зробити, принаймні, два висновки: по-перше, експортний потенціал притаманний економічним суб'єктам усіх рівнів — підприємство, галузь чи вид діяльності, регіон всередині країни, національна економіка, угруповання кількох держав, які реалізують цей потенціал шляхом розвитку

зовнішньої торгівлі насамперед експорту. Тобто експортний потенціал країни складається з експортних потенціалів окремих галузей, першою чергою промисловості як найважливішого продуцента готових виробів, а експортний потенціал галузі – з експортних потенціалів окремих підприємств; по-друге, експортний потенціал об'єктивно пов'язаний з конкурентоспроможністю продукції, призначеної для реалізації на світовому ринку. Формування експортного потенціалу в країні має тенденцію до зростання, це зумовлено тим що обсяги експорту зерна і харчових продуктів із зерна зросла від 10 до 13% порівняно з попередніми роками.

Література:

1. Промисловий потенціал України: проблеми та перспективи структурно-інноваційних трансформацій / За ред. Ю. В. Кіндзерського. — К. : Ін-т економіки та прогнозування НАН України, 2007. — С. 27—28.
2. Бачевський Б.Є. Потенціал і розвиток підприємства : [навч. посіб.] / Б. Є. Бачевський — К. : Центр учбової літератури, 2010. — 400 с.
3. Аграрний сектор України — 2002—2012 р. [Електронний ресурс] . — Режим доступу : [http://www. agroua.net](http://www.agroua.net)
4. Аграрна біржа — 2005-2012 р. [Електронний ресурс] . — Режим доступу : <http://www.agrex.gov.ua/2012/04/06/analitichniy-oglyad-rinku-zernovih-kultur>.